

PÅ JULDAGEN ger majorskan Samzelius stor middag på Ekeby.

Hon sitter då som värdinna vid ett bord, dukat för femtio gäster. Hon sitter där i glans och härlighet; dit följes hon inte av den korta skinnpåsen, den randiga yllekjolen och kritpipan. Hon frasar i sidan, guldet tynger på hennes bara armar, pärlor skyla hennes vita hals.

Var äro då kavaljererna, var äro de, som på smedjans svarta golv, ur blankskurad kopparkittel drucko skålen för Ekebys nya herrar?

I vrån vid kakelugnen sitta kavaljererna vid ett särskilt bord; denna dag finns inte rum för dem vid det stora bordet. Dit ned kommer maten sent, vinet sparsamt, dit sändas inte de sköna kvinnomas ögonkast, där lyssnar ingen till Göstas skämt.

Men kavaljererna äro som tamda fålar, som mätta vilddjur. En timmes sömn blott gav dem natten; sedan foro de till julottan, lysta av bloss och stjärnor. De sågo julljusen, de hörde julpsalmerna, deras anleten blevo som leende barns. De glömde julnatten i smedjan, såsom man glömer en elak dröm.

Stor och mäktig är majorskan på Ekeby. Vem vågar lyfta sin arm till att slå henne, vem sin tunga till att bära vittnesbörd mot henne? Förvisso inte fattiga kavaljerer, som i många år ha ätit hennes bröd och sovit under hennes tak. Hon sätter dem var hon vill, hon kan stänga sin dörr för dem, när hon vill, och de mäktiga inte ens fly ur hennes våld. Gud vare deras själar nådig! Fjärran från Ekeby kunna de inte leva.

Vid det stora bordet fröjdas man: där stråla Marianne Sinclaires vackra ögon, där klingar den glada grevinnan Dohnas låga skratt.

Men hos kavaljererna är det dystert. Vore det ändå inte billigt, att dessa, som skola kastas i avgrunden för majorskan, finge sitta vid samma bord som hennes andra gäster? Vad är det för nedrig tillställning med detta bord nere i kakelugnsvrån? Som om inte kavaljerer vore värda att sällskapa med bättre folk!

Majorskan yves över att sitta mellan greven på Borg och prosten i Bro. Kavaljererna hänga sina huvuden som förskjutna barn. Och under tiden vakna hos dem nattens tankar.

Som skygga gäster komma de muntra infallen, de lustiga lögnerna till bordet i kakelugnsvrån. Där hålla nattens vrede och nattens löften sitt intåg i hjärnorna. Väl inbillar patron Julius den starke kaptenen, Kristian Bergh, att de stekta järparna, som nu bjudas kring vid stora bordet, inte kunna räcka till åt alla middagsgästerna, men detta väcker ingen glädje.

»De kunna inte räcka till,» säger han. »Jag vet hur många de ha köpt. Men de ha inte blivit räddlösa för det, kapten Kristian, de ha stekt kråkor

åt oss här vid lilla bordet.»

Men överste Beerencreutz' läppar krusas endast till ett matt löje under de bistra mustaschema, och Gösta ser hela dagen ut, som om han funderade på att slå ihjäl någon.

»Skulle då inte all mat vara god nog åt kavaljerer?» frågar han.

Så kommer då slutligen ett rågat fat med präktiga järpar fram till det lilla bordet. Men kapten Kristian är vred. Har han då inte ägnat en levnads hat åt kråkorna, åt dessa leda, kraxande flygfän?

Så bittert hatade han dem, att han om hösten satte på sig en kvinnas släpande dräkt och band duk på huvudet och gjorde sig till ett åtlöje för var man bara för att komma dem inom skott-håll, då de åto säd på åkrarna.

Han sökte upp dem vid älskogsdanserna på de kala fälten om våren och dödade dem. Han sökte upp deras bon om sommaren och vräkte ut de skrikande, ofjädrade ungarna eller krossade de halvruvade äggen.

Nu rycker han till sig fatet med järpama. »Tror du inte jag känner igen dem?» ryter han åt betjänten. »Behöver jag höra dem kraxa för att känna igen dem? Fy fan, bjuda Kristian Bergh kråkor! Fy fan!»

Därmed tar han järpama en för en och slänger dem i väggen. »Fy fan,» skriker han därunder, så att rummet skälver, »bjuda Kristian Bergh kråkor! Fy fan!»

Och på samma sätt, som han plögade slunga hjälplösa kråkungar mot klipporna, så låter han järpe efter järpe susa mot väggen.

Sås och flott stänka kring honom, de krossade fåglarna studsas utåt golvet. Och kavaljersflygeln jublar.

Då tränger majorskans vrede röst till kavaljerernas öron.

»Kör ut honom!» ropar hon åt betjänerna.

Men de våga sig inte på honom. Han är dock Kristian Bergh, den starke kaptenen.

»Kör ut honom!»

Han hör ropet, och fruktansvärd i sin vrede vänder han sig nu mot majorskan, såsom en björn vänder sig från en fallen fiende till den nya angriparen. Han går fram mot hästskobordet. Tunga dåna den väldiges steg mot golvet. Han stannar mitt emot henne med bordsskivan emellan dem.

»Kör ut honom!» ryter majorskan än en gång.

Men han är rasande, skräck inger hans rynkade panna, hans knutna, grova hand. Han är jättestor, jättestark. Gäster och tjänare bäva och våga inte

röra vid honom. Vem skulle våga röra honom nu, då vreden har tagit hans förstånd?

Han står mittför majorskan och höter åt henne.

»Jag tog kråkan och slog henne i väggen. Gjorde jag inte rätt, du?»

»Ut med sig, kapten!»

»Hut, käring! Bjuda Kristian Bergh kråkor! Gjorde jag rätt, så toge jag dig med din sju helvetes . . .»

»Tusan djävlar, Kristian Bergh, svär inte! Här svär ingen mer än jag.»

»Tror du jag är rädd för dig, trollkäring? Tror du inte jag vet hur du fick dina sju bruk?»

»Tig, kapten!»

»Då Altringer dog, gav han dem åt din man, därför att du hade varit hans käresta.»

»Vill han tiga!»

»Därför att du hade varit en så trogen hustru, Margareta Samzelius. Och majoren tog emot de sju bruken och lät dig styra dem och låtsade om intet. Och satan har stått för hela verket; men nu skall det bli slut för dig.»

Majorskan sätter sig ned, hon är blek och darrar. Så bekräftar hon med låg, underlig röst: »Ja, nu är det slut med mig, och detta är ditt verk, Kristian Bergh.»

Vid den tonen skälver kapten Kristian, hans anletsdrag förvridas, och han får tårar i ögonen av ångest.

»Jag är full,» ropar han, »jag vet inte vad jag säger, jag har ingenting sagt. Hund och träl, hund och träl och ingenting mer har jag varit för henne i fyrtio år. Hon är Margareta Celsing, som jag har tjänat hela mitt Hv. Jag säger ingenting ont om henne. Skulle jag säga något om den vackra Margareta Celsing! Jag är hunden, som vaktar hennes dörr, trälen, som bär hennes bördor. Hon må sparka mig, hon må slå mig! Ni ser ju, att jag tiger och tål. Jag har älskat henne i fyrtio år. Hur skulle jag kunna säga något ont om henne?»

Och en märklig syn är det att se hur han kastar sig ned på knä och ber om tillgift. Och som hon sitter vid bordets andra sida, går han på sina knän runtom bordet, tills han når henne. Då böjer han sig ned och kysser hennes kjortelfäll, och golvet våtes av hans tårar.

Men inte långt från majorskan sitter en liten, stark man. Han har lurvigt hår, små, sneda ögon och framskjutande underkäk. Han liknar en björn. En fåordig man är han, som helst går sina egna

tysta vägar och låter världen sköta sig själv. Han är major Samzelius.

Han reser sig upp, då han hör kapten Kristians anklagande ord, och majorskan reser sig och alla de femtio gästerna; Kvinnorna gråta av ångslan för det, som nu skall komma, männen stå försagda, och vid majorskans fötter ligger kapten Kristian, kyssande hennes kjortelfäll, våtande golvet med tårar.

Majorens breda, hårbevuxna händer knyta sig långsamt, hans arm lyftes. Men kvinnan talar först. Hon har i rösten en dov ton, som inte är hennes vanliga.

»Du stal mig,» utbrast hon. »Du kom som en rövare och tog mig. De tvungo mig därhemma med hugg och slag, med hunger och onda ord att bli din hustru. Jag har handlat mot dig så, som du förtjänade.»

Majorens breda näve har knutit sig. Majorskan ryggar ett par steg tillbaka. Så talar hon åter:

»Levande ål slingrar sig under kniven, tvingad hustru tar sig älskare. Skall du slå mig nu för det, som skedde för tjugu år sedan? Varför slog du inte till då? Minns du inte hur han bodde på Ekeby och vi på Sjö? Minns du inte hur han bistod oss i vårt armod? Vi åkte i hans vagnar, vi drucko hans vin. Dolde vi något för dig? Voro inte hans tjänare dina tjänare? Tyngde inte hans guld i din ficka? Tog du inte emot de sju bruken? Då teg du och tog emot, då skulle du ha slagit till, Bernt Samzelius, då skulle du ha slagit.»

Mannen vänder sig från henne och ser på alla de närvarande. Han läser i deras ansikten, att de ge henne rätt, att de alla ha trott, att han har tagit gods och gåvor för sin tystnad.

»Jag visste det inte,» säger han och stampar i golvet.

»Väl, att du vet det nu,» faller hon in med gällt klingande röst. »Var jag inte rädd för att du skulle dö utan att ha fått veta det? Väl, att du vet det nu, så att jag kan få tala fritt med dig, som har varit min herre och fångvaktare. Vet det nu, att

jag i alla fall blev hans, som du stal mig ifrån! Må de nu veta det, alla, som ha förtalat mig!»

Det är den gamla kärleken, som jublar i hennes röst och lyser ur hennes ögon. Hon har sin man framför sig med lyftad knytnäve. Fasa och förakt läser hon på de femtio ansiktena framför sig. Hon känner, att det är hennes makts sista timme. Men hon kan inte låta bli att fröjdas, då hon fritt får tala om sitt livs ljuvaste minne.

»Han var en man, en härlig man. Vem var du, att du kunde ställa dig emellan oss? Aldrig såg jag hans like. Lycka gav han mig, gods gav han mig. Välsignat vare hans minne!»

Då sänker majoren den lyfta armen utan att slå till — nu vet han hur han skall straffa henne.

»Ut,» ryter han, »ut ur mitt hus!»

Hon står stilla.

Men kavaljererna stå med bleka ansikten och stirra på varann. Nu höll ju allt på att gå i uppfyllelse, som den svarte hade förutsagt. Nu sågo de följderna därav, att inte majorskans kontrakt hade blivit förnyat. Om nu detta är sant, så är det väl ock en sanning, att hon i mer än tjugu år har sänt kavaljerer till helvetet, och att också de voro bestämda till den resan. O, den häxan!

»Ut med dig!» fortfor majoren. »Tigg ditt bröd på landsvägen! Du skall inte ha någon glädje av hans pengar, du skall inte få bo på hans gårdar. Det är slut med majorskan på Ekeby. Den dag, då du sätter din fot i mitt hus, slår jag ihjäl dig.»

»Driver du mig bort från mitt hem?»

»Du har intet hem. Ekeby är mitt.»

Det kommer en försagdhets ande över majorskan. Hon viker undan ända till dörren, och han följer tätt efter henne.

»Du, som har varit mitt livs olycka,» klagat hon, »skall du nu också ha makt att göra mig detta?»

»Ut, ut!»

Hon stöder sig mot dörrposten, knäpper tillsammans händerna och håller dem för ansiktet. Hon tänker på sin mor och mumlar för sig själv:

»Må du förnekas, som jag har förnekats, må landsvägen vara ditt hem, halmstacken din bädd! Så går det dock därhän. Det går därhän.»

Det var den gode, gamle prostens i Bro och lagmannen i Munckerud, de kommo nu fram till majorskan och sökte lugna honom. De sade honom, att han gjorde bäst i att låta alla dessa gamla historier vila, låta allt vara, som det var, glömma och förlåta.

Han skakar undan de milda händerna från sin skuldra. Han var förfärlig att nalkas, liksom Kristian Bergh nyss hade varit det.

»Det är ingen gammal historia,» ropar han. »Jag har ingenting vetat förrän i dag. Jag har inte förr kunnat straffa äktenskapsbryterskan.»

Vid det ordet lyfter majorskan sitt huvud och återtar sitt gamla mod.

»Förr skall du ut än jag. Tror du, att jag viker för dig?» säger hon. Och hon träder fram från dörren. Majoren svarar inte, men han vaktar varje hennes rörelse, färdig att slå till, om han inte på annat sätt kan bli henne kvitt.

»Hjälp mig, ni goda herrar,» ropar hon, »att få den här mannen bunden och utförd, till dess han får åter sina sinnens bruk! Kom ihåg vem jag är och vem han är! Tänk på det, innan jag måste vika för honom! Jag styr all Ekeby gärning, och han sitter hela dagen och matar björnarna i björnhålan. Hjälp mig, goda vänner och grannar! Här blir ett elände utan gräns, om jag inte mera finns. Bonden har sin bärgning av att hugga min skog och köra mitt tackjärn. Kolaren lever av att skaffa mig kol, flottkarlen av att föra mitt timmer. Det är jag, som delar ut det rikedombringande arbetet. Smeder, hantverkare och timmermän leva av att tjäna mig. Tror ni, att han där kan hålla mitt verk vid makt? Jag säger er det, driver ni mig bort, då släpper ni hungersnöden in.»

Det lyftes åter en mängd händer för att hjälpa majorskan, det lägges åter milda händer övertalande på majorens skuldra.

»Nej,» säger han, »bort med er! Vem vill försvara äktenskapsbryterskan? Jag säger er, jag, att om hon inte går godvilligt, då lyfter jag henne på mina armar och bär henne ner till mina björnar.»

Vid dessa ord sjunka de lyfta händerna.

Då, i sin yttersta nöd, vänder sig majorskan till kavaljererna.

»Skall ni också tillåta, att jag drives ur mitt hem, kavaljerer? Har jag låtit er frysa ute i snön om vintern, har jag nekat er beskt öl och sött brännvin? Tog jag lön eller arbete av er, därför att jag gav er föda och kläder? Har ni inte lekt vid mina fötter, trygga som barn vid sin moders sida? Har inte dansen gått genom mina salar? Ha inte lustbarheter och löjen varit ert dagliga bröd? Låt inte den här mannen, som har varit mitt livs olycka, driva mig bort från mitt hem, kavaljerer! Låt mig inte bli en tiggare på landsvägen!»

Vid dessa ord hade Gösta Berling smugit sig bort till en vacker, mörkhårig flicka, som hade suttit vid stora bordet

»Du var mycket på Borg för fem år sen, Anna,» säger han. »Vet du om det var majorskan, som sade Ebba Dohna, att jag var en avsatt präst?»

»Hjälp majorskan, Gösta!» är det enda flickan svarar.

»Du kan veta, att jag först vill ha reda på om hon har gjort mig till mördare.»

»Ah, Gösta, vad är detta för tankar? Hjälp henne, Gösta!»

»Du vill inte svara, märker jag. Då har nog Sintram sagt sant.» Och Gösta går åter ned bland kavaljererna. Han lyfter inte ett finger för att hjälpa majorskan.